

УДК 378.1

Л.О. Орел,  
аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

### САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

*У статті аналізується самостійна робота студентів у контексті особистісно-орієнтованого навчання. Особистісно-орієнтований підхід в організації самостійної роботи дозволяє враховувати індивідуально-психологічні особливості студентів, сприяє підвищенню ефективності самостійної роботи, формуванню відповідальності та самостійності студентів.*

Прагнення України інтегруватися в європейську спільноту, зокрема приєднання до Болонського процесу, вимагають модернізації вищої освіти нашої країни. Трансформація системи національної освіти України до європейського соціально-культурного простору потребує активних пошуків нових педагогічних технологій професійної підготовки майбутнього спеціаліста, зорієнтованих на розвиток його самостійності та пізнавальної активності. Процес реформування вищої освіти вимагає переосмислення організації навчального процесу, зокрема переорієнтацію його з лекційно-інформативних на індивідуально-орієнтовані форми та суттєве збільшення часу на самостійну роботу студентів. Тому актуальною є проблема організації самостійної роботи студентів в умовах особистісно-орієнтованого навчання.

Метою цієї статті є аналіз самостійної роботи студентів у контексті особистісно-орієнтованого навчання.

Самостійну роботу ми розглядаємо як спеціально організовану навчально-пізнавальну діяльність студентів з урахуванням їх індивідуальних особливостей, спрямовану на самостійне виконання навчальних завдань та формування самостійності, активності та творчих здібностей особистості. Особистісно-орієнтоване навчання, яке в рамках модернізації освіти впроваджується у ВНЗ України, впливає на організацію самостійної роботи студентів.

Особистісно-орієнтоване навчання передбачає реалізацію в навчальному процесі особистісного підходу, який у педагогіці визначається так: "Особистісний підхід – орієнтація на особистість як ціль, суб'єкт, результат і головний критерій його ефективності. Він вимагає визнання унікальності особистості, її інтелектуальної і моральної свободи, права на повагу. Він передбачає опору в освіті на природний процес саморозвитку задатків і творчого потенціалу особистості, створення для цього умов" [1].

Упровадження особистісно-орієнтованого навчання веде до зміни підходів в організації самостійної роботи студентів, про що йдеться в дослідженнях В.В. Луценко, М.І. Сичової, М.Г. Чобітька, О.М. Якубовської та ін.

Дослідники виходять з того, що головний ціннісний орієнтир у навчальному процесі ВНЗ за умов особистісно орієнтованого навчання – особистість студента, її конкретні позитивні зміни в процесі напруженої індивідуальної діяльності з розвитку і формування власного інтелектуально-творчого, соціально-морального, духовно-естетичного і фізичного потенціалу [2: 55]. Вихідним моментом при організації СРС за умов особистісно-орієнтованого навчання є визнання студента суб'єктом освітнього процесу, реальним і повноправним господарем учіння, побуту, суспільного життя та майбутньої професійної діяльності. При організації СРС за умов особистісно-орієнтованого навчання діяльність ВНЗ спрямовується на стимулювання і підтримання процесу самореалізації кожним студентом себе як особистості.

У цьому процесі ключовим, на нашу думку, є перехід від суб'єкт-об'єктних відносин між викладачами та студентами, що мали місце при традиційному навчанні, до суб'єкт-суб'єктних відносин між ними при особистісно-орієнтованому навчанні. Викладачам, особливо похилого віку, притаманна певна консервативність у поглядах на навчальний процес, зокрема у виборі методів навчання, у побудові стосунків між наставниками і студентами тощо. За традиційного навчання діяльність викладачів була спрямована в основному на передачу майбутньому спеціалісту необхідних знань, умінь і навичок. При цьому домінували інформаційні види навчальної діяльності, пов'язані з механічною передачею та засвоєнням знань. Предметом уваги викладача були перш за все навчальний матеріал і способи дії з ним. Роль творця віддавалась викладачеві, а не студенту. Викладач проектував, планував, здійснював навчальний процес, а студент був об'єктом навчання.

Особистісно-орієнтоване навчання покликане змінити стратегічні цілі освіти, тепер викладач має формувати особистість, здатну самостійно здобувати знання. Повинен відбутися перехід до суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачем і студентом, що передбачають співробітництво викладача і студента в навчанні. Центром уваги в навчальному процесі має бути не задача, не способи її розв'язання, а студент, його особистість.

Зрозуміло, що викладачам при переході на суб'єкт-суб'єктні відносини треба "перебудуватися" і в психологічному, і у функціональному, і в методичному плані.

За умов особистісно-орієнтованого навчання змінюються функції викладача та форми його діяльності в організації самостійної роботи студентів: він повинен забезпечити якісні методичні розробки з свого предмету, підготовку і перевірку диференційованих самостійних завдань, індивідуальне консультування, розробку індивідуальних стратегій навчання кожного студента тощо.

Особистісно-орієнтований підхід при організації самостійної роботи передбачає виявлення і врахування індивідуальних психологічних особливостей студента, його здібностей і схильностей, що забезпечує індивідуалізацію фахового навчання і виховання, формування творчої індивідуальності.

Певні труднощі при переході до суб'єкт-суб'єктних відносин відчувають не тільки викладачі, але й студенти, адже вони потрапили до ВНЗ зі шкіл, де досі мають місце суб'єкт-об'єктні відносини між учителями та учнями, тому відчуття себе суб'єктом навчального процесу випускнику школи важко. Позбавлені надмірної вчительської опіки, першокурсники потрапляють у ситуацію, коли треба самим за себе вирішувати і відповідати, до чого вони не завжди готові. Тому студента-першокурсника треба виховувати як суб'єкта навчального процесу, цілеспрямовано формуючи в нього навички самостійності в навчанні, у побуті, в організації власного життя. Тоді з часом у студента сформуються навички самоуправління власною діяльністю (саморегуляція, самоорганізація та самоконтроль).

Як бачимо, реалізація особистісно-орієнтованого підходу при організації самостійної роботи студентів передбачає відповідну готовність як студентів, так і викладачів працювати в нових умовах.

Організація самостійної роботи за умов особистісно-орієнтованого навчання передбачає пріоритет індивідуальності, самоцінності, самобутності студента як активного носія суб'єктного досвіду. За цих умов самостійна робота направлена не тільки на розширення обсягу знань, узагальнення предметного змісту, але й на постійне перетворення набутого суб'єктного досвіду кожного студента.

О.М. Якубовська, розглядаючи самостійну роботу в контексті особистісно-орієнтованого навчання, визначила дидактичні вимоги, яким повинна відповідати особистісно-орієнтована самостійна робота:

- навчальний матеріал повинен передбачати виявлення змісту суб'єктного досвіду студента, включаючи досвід його попереднього навчання;
- самостійна робота по засвоєнню знань має бути направлена не тільки на розширення їх обсягу, узагальнення предметного змісту, але й на постійне перетворення набутого суб'єктного досвіду кожного студента;
- у процесі самостійної роботи необхідне постійне узгодження суб'єктного досвіду студентів з науковим змістом здобутих знань;
- необхідне активне стимулювання студентів до самостійної освітньої діяльності, зміст і форми якої повинні забезпечувати йому можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження в ході оволодіння знаннями;
- конструювання навчального матеріалу, який дає змогу студентів вибирати його зміст, вид та форму при самостійному виконанні завдань тощо;
- виявлення та оцінка способів навчальної роботи, якими користується студент самостійно, продуктивно;
- забезпечення контролю та оцінки не тільки результату, а й головним чином процесу самоосвіти студента; самостійна робота забезпечує рефлексію, оцінку учіння як суб'єктної діяльності студента [3: 211-212].

Дотримання зазначених дидактичних вимог підвищить ефективність самостійної роботи студентів, дозволить врахувати їх індивідуальні особливості.

Реалізації особистісно-орієнтованого підходу при організації самостійної роботи мають сприяти впровадження кредитно-модульної технології навчання, рейтингова система контролю знань, індивідуалізація та диференціація навчання.

Кредитно-модульна система навчання змінює характер навчального процесу, навчальний матеріал поділяється на модулі, в межах кожного з них планується певна самостійна робота студентів, що вносить чіткість і передбачуваність в її організацію, забезпечує плановість проведення самостійних робіт і своєчасність надання завдань до них, чіткість їх формулювань, наявність рекомендацій до їх виконання, дозволяє реалізувати особистісно-орієнтований підхід, адже студенти завчасно повідомляються про всі види самостійних робіт і критерії їх оцінювання в межах кожного модуля, що дозволяє їм, виходячи з власних можливостей, спланувати свою самостійну роботу, обрати рівень її складності та передбачити її результат. Рейтингова система контролю знань теж сприяє втіленню особистісно-орієнтованого підходу, бо систематично доводить до відома кожного студента його рівень успішності, активізує його навчально-пізнавальну діяльність, створює додаткову мотивацію цієї діяльності, дозволяє свідомо, а не стихійно, і завчасно, а не перед допуском до сесії, корегувати

оцінку, здійснювати самоконтроль за результатами навчання, підвищує самодисципліну студента, формує його самостійність і відповідальність.

Функції викладача при організації самостійної роботи сьогодні змінюються – він стає координатором і консультантом. Викладач, враховуючи вимоги кредитно-модульної системи, поновому планує власну діяльність щодо опосередкованого керування самостійною роботою студентів, та здійснює це керівництво, зокрема, планує самостійну роботу студентів, створює методичне забезпечення її до кожного модуля, пояснює нові навчальні вимоги, мотивує самостійну роботу, розвиває пізнавальний інтерес студентів, здійснює контроль за самостійною роботою студентів.

За умови, що викладач є консультантом, студент повинен самостійно ставити перед собою навчальне завдання, планувати власну роботу, організовувати її, здійснювати самоконтроль за виконанням. Нині викладачі і студенти лише звикають до таких змін у розподілі функцій. Допоможуть становленню цього процесу висока методична підготовка викладача та введення тьюторських занять, які дозволять кожному студенту вчасно отримати індивідуальну консультацію у тьютора, здійснити корекцію знань з проблемних питань, сприятимуть формуванню правильної самооцінки студента.

Запровадження зазначених вище інноваційних технологій сприяє тому, що навчальний процес усе частіше набуває індивідуальних, індивідуально-групових або групових форм, що безпосередньо відображається й на самостійній роботі студентів.

Серед індивідуальних форм самостійної роботи, крім традиційних індивідуальних завдань на картках, добре себе зарекомендували тести, що дозволяють швидко і якісно перевірити рівень знань кожного студента, та індивідуальні домашні контрольні роботи по кожному модулю за індивідуальними варіантами, на виконання яких дається від двох тижнів до місяця. Такі роботи сприяють максимальному врахуванню індивідуальних особливостей студентів (швидкість сприйняття матеріалу, темп виконання завдань, потребу в індивідуальних консультаціях, у додатковій методичній літературі тощо). Це дає змогу кожному студенту обрати свій темп виконання роботи, одержати в зручний йому час консультацію (в рамках постійного графіка), вільно користуватися підручником та методичною літературою, а головне – самому обрати ступінь важкості роботи (кожен варіант містить завдання на "задовільно", на "добре", на "відмінно"). Таким чином, якщо аудиторна контрольна робота виконує діагностуючу і контролюючу функції, то домашня контрольна робота ще й навчаючу (адже студент має змогу щось довчити в зручному йому темпі, детально розібратися в певному матеріалі тощо), коригуючу (студент, поставлений у зручні для нього умови, як правило, показує кращий результат, що підвищує його рейтинг) і виховну (студент у процесі її виконання здійснює самоактуалізацію, саморозвиток, самоуправління і самоконтроль, що сприяє формуванню його самостійності).

Індивідуально-групові та групові форми самостійної роботи допомагають максимально врахувати індивідуальні особливості студентів, виявити серед них лідерів, здатних організувати роботу групи, і людей, здатних доступно пояснити матеріал і гідно працювати в команді. Студенти з невисоким рівнем знань вільніше себе почувають, коли їх консультує їх колега, аніж викладач.

Перспективними напрямками оптимізації СРС в контексті особистісно-орієнтованого навчання є диференціація і поглиблена спеціалізація змісту освіти, активізація пізнавальних інтересів студентів, формування позитивної мотиваційної сфери самостійної роботи.

Самостійна робота як суб'єктна діяльність студента виступає особистісно-значущою діяльністю, а тому є джерелом розвитку особистості. Використання в процесі виконання самостійної роботи різноманітних способів самостійної діяльності конкретним студентом відображає його особистісну орієнтацію на опрацювання навчального матеріалу, його суб'єктне надання переваги певним способам, які характеризують особистісне розуміння найкращих шляхів виконання завдання.

Запровадження особистісно-орієнтованої технології навчання повинне допомогти у розв'язанні проблеми формування позитивного ставлення студентів до самостійної роботи, до потреби вчитися протягом усього життя. Багато студентів здобувають вищу освіту не заради пізнання, а з прагматичних міркувань, у них відсутні пізнавальна активність та справжній інтерес до навчання, вони не усвідомлюють потребу в самоосвіті. Необхідно виховувати у студента відповідальність перед самим собою, допомагати йому вибудовувати особистісну програму діяльності на близьку і віддалену перспективу. Тому важливість реалізації особистісно-орієнтованого підходу при організації самостійної роботи полягає ще й у тому, що стимулює студентів до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку та самоактуалізації [4: 59-60].

Підсумовуючи, визначимо основні, на нашу думку, умови ефективності самостійної роботи студентів у контексті особистісно-орієнтованого навчання:

- діагностика рівня знань та рівня готовності кожного студента до самостійної роботи з певного навчального предмета та врахування результатів діагностики при плануванні самостійної роботи, виборі її форм і методів;

- вивчення індивідуально-психологічних особливостей студентів та врахування їх в організації самостійної роботи;
- розробка індивідуальних стратегій навчання кожного студента;
- формування у студентів позитивної професійно направленої мотивації самостійної роботи;
- формування у студентів потреби в самоосвіті, самовихованні, саморозвитку та самоактуалізації;
- наявність у кожного студента індивідуального пакету методичного забезпечення самостійної роботи;
- запровадження системи тьюторських занять тощо.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене, 2001 р. – 608 с.
2. Прокопенко І.Ф., Євдокимов В.І. Педагогічні технології: Навч. посібник. – Харків: Колегіум, 2005. – 224 с.
3. Якубовська О.М. Самостійна робота у контексті особисто-орієнтованого навчання. Див: Організація самостійної роботи слухачів в умовах інформаційного суспільства: Матеріали науково-методичної конференції 14 грудня 2001 р. – Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2002. – 342 с.
4. Чобітько М.Г. Самовдосконалення студентів – майбутніх учителів – у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 1 (42). – С. 57-69.

Матеріал надійшов до редакції 17.12. 2008 р.

#### ***Орел Л.А. Самостоятельная работа студентов в контексте личностно-ориентированного обучения.***

*В статье анализируется самостоятельная работа студентов в контексте личностно-ориентированного обучения. Личностно-ориентированный подход в организации самостоятельной работы позволяет учитывать индивидуально-психологические особенности студентов, способствует повышению эффективности самостоятельной работы, формированию ответственности и самостоятельности студентов.*

#### ***Orel L.O. The Students' Individual Work in the Context of Personally-Oriented Learning.***

*In the article the students' individual work in the conditions of personally-oriented learning is analysed. Personally-oriented approach in the individual work organization allows taking into consideration the individually-psychological peculiarities of the students, favours the increasing of the individual work effectiveness, the formation of the students' responsibility and independence.*